

JEZIK U PRAKSI

VIŠA ŠKOLA JE NIŽA OD VISOKE — APSOLUTNI KOMPARATIV U SRPSKOHRVATSKOM JEZIKU

MIDHAT RIĐANOVIĆ

Filozofski fakultet, Sarajevo

Stručni rad

Primičen: 21. juna 1985.

Prihvaćen: 10. septembra 1985.

U školskoj gramatici učili smo da je komparativ drugi stupanj porođenja pridjeva, koji označava da je svojstvo izraženo osnovom pridjeva u *većoj* mjeri u jednom od dva entiteta koji se porede. To bi trebalo da znači da je, na primjer, viša škola zaista viša od visoke, da traje duže, da ima obimniji program, da donosi vredniju diplomu. Ali, eto, nije tako. Ne samo da nije tako, već je upravo obrnuto: viša škola traje samo dvije godine, a visoka u prosjeku četiri; sa *višom* školom dobija se *niži* lični dohodak nego sa visokom!

Ima, međutim, jedan važan uslov bez kojeg ne može biti ostvareno ovo značenje inferiornosti srpskohrvatskog komparativa: takav komparativ ne smije biti upotrijebljen u rečenici kojom se eksplicitno porede dva entiteta. Kažemo li, na primjer, *Škola na Ilidži je viša (po rangu) od one u centru grada*, mi komparativu dajemo njegovo »standardno« značenje superiornosti, opisano u školskim gramatikama. Prisustvo prijedloga *od* ili veznika *nego* kao modifikatora upotrijebljenog komparativa automatski »briše« njegovo značenje inferiornosti. Moguće je naći i slučajeve u kojima *od* ili *nego* nije prisutno u površinskoj strukturi iste rečenice, ali je »superiorno« značenje komparativa signalizirano drugim riječima u rečenici ili širim kontekstom. Među tim drugim riječima najčešća je riječ *još*; ako je, na primjer, već bilo govora o nekoj (visokoj) školi, rečenicom *Još viša škola nalazi se u centru grada* mi govorimo da je škola u centru grada još viša po rangu od ranije spomenute i tako komparativu »vraćamo« njegovo značenje superiornosti. Druge riječi sa istom funkcijom su (*ne*)*znatno*, *izrazito*, *ubjedljivo*, *neuporedivo* i još neki prilozii koji pokazuju relativni stepen prisutnosti svojstva izraženog pridjevom i koje moderni gramatičari sve češće izdvajaju u posebnu (pod)vrstu riječi pod nazivom *intenzifikatori* (Navedeni intenzifikatori ne kolociraju uvijek sa komparativom *viši* — naročito ako je riječ o višoj školi — ali se zato mogu upotrijebiti sa brojnim drugim komparativima kao što su *bolji*, *manji*, *uspješniji* i sl.). Kat-

kad, međutim, i bez jedne od ovakvih riječi komparativ može imati svoje uobičajeno značenje superiornosti; u takvim slučajevima presudan je širi kontekst. Ako, na primjer, rečenicu *Za otplatu zajma ugovoren je duži rok* posmatramo izvan konteksta, komparativ *duži* ima značenje inferiornosti u odnosu na pozitiv, jer je *duži* rok *kraći* od *dugog* roka. Ako je, pak, u istom tekstu bilo govora o kupovini mašina za koje je zajam uzet i ako je ugovoreni rok postepene isporuke mašina dvije godine, onda komparativ *duži* u rečenici o zajmu ima smisao superiornosti i označava rok duži od dvije godine.

Da li svaki pridjev koji se da porediti može imati ovo značenje inferiornosti? Na ovo pitanje teško je dati pouzdaniji odgovor bez podrobnijih istraživanja na većem korpusu srpskohrvatskog jezika.* Letimičnim pregledom pridjeva u nekim rječnicima kao i jednog broja novinskih i književnih tekstova, ustanovio sam jedno okvirno pravilo u odnosu na mogućnost upotrebe pridjeva sa značenjem inferiornosti: ukoliko je smisao opisnog pridjeva takav da on lako i često tvori oblik komparativa, utoliko je i njegova upotreba sa značenjem inferiornosti običnija u savremenom jeziku; pridjevi, pak, koji se rijetko poredi, rijetko se upotrebljavaju i sa ovim značenjem. Pridjev *letimičan*, na primjer, nerado tvori komparativ i superlativ morfološkim nastavcima (mada možemo govoriti o *manje* ili *više letimičnom* pregledu mečega) pa je zato i upotreba komparativa sa značenjem inferiornosti na granici prihvatljivosti, npr.: *Letimičnijim pregledom stanova nađen je izvjestan broj propusta*. Interesantno je da se prihvatljivost takvih komparativa uvećava upotrebom riječi *jedan* ispred njih, tako da je upravo citirana rečenica ipak nešto prihvatljivija u obliku *Jednim letimičnijim pregledom stanova nađen je izvjestan broj propusta* (tu je *jedan*, u stvari, u funkciji neodređenog člana). Ovdje treba istaći i to da, unatoč uobičajenom pravilu školske gramatike koje uči da se pridjevi stogo dijele na one koji se mogu i na one koji se ne mogu porediti, veliki broj srpskohrvatskih pridjeva zauzima jedan granični »pojas« između ove dvije kategorije unutar kojeg se pridjevi mogu poredati u skalu od veće ka manjoj mogućnosti poređenja (Kad ovo kažem, ne mislim na metaforičnu upotrebu »građivnih« pridjeva kao u sintagmama *zlatan momak*, *drveno držanje* i sl., kada je poređenje sasvim normalna pojava). Pridjev *letimičan*, na primjer, zauzimao bi u tom pojasu mjesto među pridjevima sa veoma malom mogućnošću poređenja pa bi i upotreba njegovog komparativnog oblika sa značenjem inferiornosti bila na samoj granici gramatičke prihvatljivosti.

Iako sam dosad govorio o »komparativu sa značenjem inferiornosti«, ne mislim da bi termin »komparativ inferiornosti« bio pogodan naziv za gramatičku pojavu o kojoj je ovdje riječ. Naime, u savremenoj gramatičkoj terminologiji *komparacija prema inferiornosti* obilježava poređenje

* Komparativi *pouzdaniji*, *podrobniji* i *veći* u ovoj rečenici su upotrijebljeni u značenju inferiornosti u odnosu na odgovarajuće pozitivne.

kojim se ukazuje na prisustvo nekog svojstva u jednom entitetu u *manjoj* mjeri nego u drugom entitetu, kao u srpskohrvatskoj rečenici *Tvoj argument je manje ubjedljiv od njegovog*. S druge strane, komparativ o kojem je riječ u ovom radu jedva da išta poredi, on prosto ukazuje na prisustvo određenog svojstva u jednoj blažoj mjeri. I u drugim jezicima postoje ovakve »nekomparativne« upotrebe komparativa i superlativa. Tako se engleski superlativ može upotrijebiti za isticanje prisustva svojstva izraženog pridjevom u veoma visokom stepenu, tj. bez ikakve *relativne* funkcije poređenja, kao u rečenici *He saw a most beautiful sight* 'Ugledao je predivan prizor'. Takav se superlativ formalno razlikuje od superlativa sa funkcijom poređenja po tome što se, umjesto određenog, ispred njega upotrebljava neodređeni član. Taj superlativ engleski gramatičari zovu *apsolutni superlativ* da bi ga razlikovali od *relativnog* superlativa kojim se entiteti eksplicitno poredi, koji izražava relativni stepen prisutnosti nekog svojstva u jednom entitetu u odnosu na drugi. Mislim, zato, da bismo i srpskohrvatski komparativ kojim se ukazuje na prisustvo određenog svojstva u jednoj blažoj mjeri, kojim se ništa eksplicitno ne poredi, mogli nazvati *apsolutni komparativ*.

Zahvaljujući svojoj »bлагости«, nekategoričnosti, tonu opreza koji u sebi nosi, apsolutni komparativ je veoma popularan u savremenom kultivisanom izrazu. U novije vrijeme, on se ustalio i u nekim (polu)frazemima kao što su (*u*) *novije vrijeme*, (*na*) *duži rok*, *trajnije rješenje*, *ozbiljniji pristup*, *manji poslovi*, *veći poduhvat*, *u manjoj/većoj mjeri* i brojni drugi. U manjoj mjeri, apsolutni komparativ je prisutan i u nekim drugim evropskim jezicima. Ipak, čini se da je u našem jeziku njegova upotreba postala češća nego i u jednom drugom poznatijem jeziku.

Podjelu na pravu i nepravu sličnosti nazivamo i u Engleskoj i u Rusiji. Leksikografskog zavoda. «Pravi sličnosti su u biti pojava takozvanog bilingvizama i u svakoj jeziku, zajedno s tim bilingvom i vremenski uzloženim» (str. 132). Naravno se događa da u upotrebi ostane jedan od zara, a drugi čini odstup nastajanje arhaizma, ali možda svoje sličnosti sukladaju sa više prospektivama (valjano je pretpostaviti značenje: — brašno — presječeno hrana; vran — ispriznata i dr.). Ispostavlja mišljenje da sličnosti su sličnosti, zapravo, i zama, jer ne koliko podudarnosti postoje, ona čini neki razlikovni prelije u značenju (križac — grafički, ma — ljubav, lijen — dječak).

З. К. Александров² kaže da se «sličnosti su sličnosti, koje imaju jednu leksičku značenja, razlikujuju se tek u prikladnosti značenja, ekspresivnom obilježju i tome što pripadaju jednom ili drugom stilističkom oslonu u jeziku».

¹ M. Dalović: *Sličnosti i srodne reči srpskohrvatskog jezika*, Leksikografski zavod, Beograd, 1974. poglavlje, str. VII.

² M. Александров, isto djelo, str. VII.